

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Az író Polcz Elaine
Az önéletírások megalkotott női szubjektuma

Szegvölgyi-Pócsik Anett

Témavezető: Prof. Dr. Dobos István

DEBRECENI EGYETEM

Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2023

I. Az értekezés témája, célkitűzései

Az író Polcz Elaine – Az önéletírások megalkotott női szubjektuma című doktori értekezésemben megkísérlem elhelyezni Polcz Elaine írói munkásságát a magyar irodalomtörténetben, majd szövegközeli elemzésekben elsősorban arra összpontosítok, hogyan konstruálódik az általam választott önéletírásokban a női szubjektum.

Polcz Elaine nemcsak íróként van jelen a köztudatban, de többféle szerepben egyaránt megjelenik: pszichológus, tanatólógus, írófeleség, a Mészöly-hagyaték gondozója. Írói munkássága azonban a magyar irodalomtörténet kevésbé kutatott területei közé tartozik. Az értekezésben szereplő szövegközeli olvasatokkal azt igyekszem bizonyítani, hogy Polcz írói munkásságának kutatása termékenyen járulhat hozzá a női szubjektumról szóló diskurzus bővítéséhez. A tárgyalt Polcz-szövegekhez két kontextust teremtő fejezeten át közelítek: a bevezetésben felvázolom azt az elméleti kontextust, amely elemzéseim háttéréül szolgálhat; majd megkísérlem elhelyezni Polcz Elaine-t a magyar irodalomban, és láthatóvá tenni, hogy írói munkássága nem előzmények nélküli, illetve az általa képviselt irányvonal kimutatható a jelenkori irodalomban. A Polcz-szövegekben megmutatkozó tapasztalatok hangsúlyosan és reflektáltan összefonódnak a nőiséggel, a női sors mintázataival. Erre alapozva az értekezés nagyobb, lényegi részét alkotó szövegelemzések során az érdekel, milyen azonosulási lehetőségeket kínál fel a szöveg a női olvasóknak, milyen világ- és énreprezentáció bontakozik ki a szövegekből, hogyan viszonyul az archaikus patriarchális társadalmi normákhoz a szövegek önéletrajzi elbeszélője, milyen értékvilágot ad át. Vizsgálódásom tárgyát képezi, hogyan és milyen arcot igyekszik megrajzolni az önéletrajzi elbeszélő önmagáról, hogyan érti újra

önmagát és történetét, és közben igyekszem a szerzői intenciót szembesíteni az annak ellentmondó szövegjelentéssel, rávilágítani az önéletrajzi térben reprezentálódó irodalmi személyiség belső ellentmondásaira.

A vizsgálandó korpusz kijelölésekor fontos szempontnak tartottam, hogy az általam választott művek tükrözzék az övre tematikus sokszínűségét, a női szubjektum sokrétű szereplehetőségét. A monografikus teljességről azonban éppen e sokszínűség miatt mondtam le, és négy elemző fejezetre szűkítettem vizsgálódásomat, amelyek középpontjában Polcz Asszony *a fronton*, *Egész lényeddel*, *Leányregény*, *Ideje az öregségnek* és *Nem trappolok tovább* című naplói állnak. A teljesebb megértés érdekében az *Egész lényeddel* című napló elemzésébe bevonom Polcz *Éjjeli lámpa* című esszékötetének szerelemről szóló fejezetét, valamint az Ablonczy Annával folytatott levelezését tartalmazó *Befejezhetetlen – Könyv a szerelemről* című művét és a Mészölyvel való levelezését összegyűjtő *A bilincs a szabadság legyen – Mészöly Miklós és Polcz Elaine levelezése 1948-1997* című levelezéskötetet. Az *Ideje az öregségnek* és *Nem trappolok tovább* című naplók esetében a kontextusteremtéshez felhasználom Polcz tanatológiai témájú szakmai írásait, illetve bevonom az olvasásba *Az utolsó mérföld* című könyvet, amely Polcz és Bitó László szép haláláról folytatott beszélgetését tartalmazza. Majd az értekezés zárásában a Polcz-imázs mibenlétére vonatkozó kérdésre próbálok meg választ adni Singer Magdolna *Partitúra – Utolsó beszélgetés Polcz Elaine-nel* címen megjelent interjúkötetét elemezve, illetve korábbi elemzéseim eredményeire támaszkodva.

II. Az értekezésben alkalmazott módszerek

Polcz írói munkásságára jellemző az önéletrajziség, és a szövegek elbeszélőjének hangsúlyos nőisége, ezért az elméleti keretezésnél első lépésként felvázolom az önéletírás-kutatásban bekövetkezett változásokat. Ebben nagy segítségemre voltak Paul de Man, Roland Barthes, Michel Foucault, Philippe Lejeune, Séllei Nóra és Gács Anna írásai, a *Helikon* önéletrajzzal foglalkozó számai, a Mekis D. János és Z. Varga Zoltán által szerkesztett tanulmánykötet, valamint Dobos István önéletírással foglalkozó könyve. Következő lépésként az önéletrajz és a feminista irodalomtudományok kapcsolatát vizsgálom elsősorban Séllei Nóra és Gács Anna írásaira támaszkodva, mivel mindkét szerző több kötetet írt, amelyekben az önéletrajz, a szerző-koncepciók és a feminizmus tematizálódik, átfogó képet adnak az említett témákról és azok összefüggéseiről; előbbi szerző feminista irodalomkritikusként, utóbbi külső pozícióból vizsgálja a feminista irányzatokat, célkitűzéseket. Szegedy-Maszák Mihály és Hansági Ágnes kánonelméleti írásai, Menyhért Anna, Borgos Anna, Szilágyi Judit és Fábri Anna nőírókról szóló írásai, Elaine Showalter gynokritika-fogalma (és ennek Séllei Nóra által adott olvasata), Julia Kristeva abjekt-fogalma nagyban formálták szemléletmódomat. Sandra M. Gilbert és Susan Gubar női szerzőségről alkotott elképzelését az írófeleségek társadalmi kontextusának vizsgálatába vonom be. Séllei Nóra, Kiss Noémi, Zsadányi Edit, Elisabeth Grosz, Judith Butler, Luce Irigaray nőiségről, női szubjektumról szóló munkái nagyban segítettek nézőpontom kialakításában, írásaikra leginkább elemző fejezeteimnél támaszkodom. Az elméleti keretezés alapján az önéletírásra kommunikációs módként tekintek, ennek megfelelően a referencialitás és igazság kérdése csupán annyiban szempont elemzéseimben, amennyiben a narratívában konstruálódó személyiséget kifejezik. A szerzőt nem tekintem

pusztán nyelvi jelnek, de nem is azonosítom az önéletrajzi térben formálódó irodalmi személyiséget az életrajzi szerzővel. A női szubjektumra egy diskurzusok összjátékában létrejövő, folyamatosan változó, decentralizált szubjektumként, kulturális konstrukcióként tekintek. Nagyon fontosnak tartom azokat a jobbára a 19. 20. századot érintő kutatásokat, amelyek a nőírók és az irodalom, az alkotás viszonyát vizsgálják Magyarországon. De a nőírók munkáit nem választom le az irodalomtörténet más szövegeiről egyfajta esszenciális nőiségre hivatkozva.

Az író Polczot vizsgáló fejezetben figyelembe veszem az elméleti bevezető fejezet nőírókra vonatkozó meglátásait, valamint a kortárs próza fejleményeivel, műfajkánon változásával, memoárbummal kapcsolatos belátásait; irányadónak tartom Szolláth Dávid Mészöly és Polcz (munka)kapcsolatát elemző, újraértékelő *Mészöly és társa* című tanulmányát. Polcz írói munkásságát az adott társadalmi-kulturális háttér felvázolása, Polcz recepciótörténetének áttekintése, illetve a hagyomány- és hatástörténeti kutatásaim eredménye alapján próbálok meg elhelyezni a magyar irodalomban.

A szövegközeli elemzések során egyaránt építek az elméleti bevezető fejezet és az író Polczot vizsgáló fejezet belátásaira, az összehasonlító elemzések során felvetett szempontokra. Szövegközpontú olvasataimba a poétikai, retorikai, narratológiai szempontok mellett bevonom az életrajzi megközelítést is. Élek a szövegek szituálásának lehetőségével, vizsgálom a művek történeti, kulturális, társadalmi kontextusát. Mindegyik elemző fejezetnél központi elem, állandó szempont a női szubjektum konstruálódásának vizsgálata az adott önéletírásban. Gender-szempontú elméleti vizsgálódásra törekszem, a nőiséghez hasonlóan a férfiasságot is kulturális

konstrukciónak tekintem, a női szubjektumról szóló, korábban már említett munkák mellett figyelembe veszem a maszkulinitáskutatásokat is, támaszkodom Hadas Miklós és George L. Mosse férfiasságról szóló írására. Emellett minden elemző fejezetnél bevonok az olvasásba olyan elméleti fogalmakat, irányzatokat, amelyek reményeim szerint közelebb visznek a szövegek teljesebb megértéséhez. Elemzéseimben felhasználom a traumakutatás eredményeit, az animal studies irányzatát, az utazási irodalmat, a kulturális idegenségtudomány belátásait, a gerontológia és a fogyatékoságtudomány eredményeit. Építetek Jonathan Culler aposztrophé-fogalmára, Tengelyi László sorseseemény-fogalmára, Jean-Luc Marion erotikus fenomén-fogalmára, Dorrit Chon tudatfolyamatok ábrázolásának narratív módozatairól szóló elméletére, Paul Ricoeur hármasszimuláció- és narratív identitás-elméletére, Niklas Luhmann szerelemelméletére, Helmuth Plessner a test kettős aspektusáról szóló elméletére. Bevonom az olvasásba Pierre Bourdieu *Férfiuralom* című művét, Zsadányi Edit *A csend retorikája* című tanulmánykötetét, valamint az önéletírással foglalkozó, korábban már említett írások közül Dobos István könyvét, illetve a Mekis D. János és Z. Varga Zoltán által szerkesztett tanulmánykötetet. Az identitáskonstrukciók vizsgálatánál az említett női szubjektumról szóló írások és férfiasság-kutatások mellett nagyban támaszkodom Csabai Márta–Erős Ferenc munkáira, illetve néhány német nyelvű tanulmány belátásaira. Emellett társadalomkritikai, szociológiai szempontok és az oral history körébe tartozó beszámolók is megjelennek az értekezésben. A felhasznált irányzatok, elméletek, elméleti fogalmak Polcz önéletírásainak tematikus sokféleségéhez igazodnak, az olvasatok között azonban a női szubjektum vizsgálata igyekszik egységet képezni. Ezen túl mindegyik elemzett Polcz-mű lehetőséget ad a személyes olvasásra. Menyhért Anna a

személyességet kulturális konstrukciónak tekinti, olyan olvasási módnak, amikor a szövegek saját élményanyag felidézésére, bevett nézetei tudatosítására készítetik az olvasót. Az értekezésben számot vetek azzal, hol, milyen kérdések kapcsán kínálják fel a szövegek a személyes olvasatot.

III. Az értekezés eredményei

Doktori disszertációmban az általános jellemzők, majd ezen túlmutatva konkrét szövegek összeolvasása alapján Polcz írói munkásságát a Kaffka Margit-i hagyományhoz kapcsolom, a kortársak közül Szabó Magda, a jelenkori irodalomból Péterfy-Novák Éva életművével állítom párhuzamba. Polcz *Asszony a fronton* című önéletírását és öregségről szóló naplóit több szempontból is összehasonlíthatónak tartom Harmos Ilona, Kováts Judit, Kertész Imre, Illyés Gyula, Nádas Péter, Jókai Anna egy-egy könyvével. Az elemzések jól mutatják, hogy Polcz írói munkássága nem zárványszerű. Ugyanakkor az is látszik, hogy több esetben olyan íróval (lásd Szabó Magda vagy Péterfy-Novák Éva) hozható párhuzamba, akinek irodalomkritikai megítélése kettősséget mutat, populáris és szépirodalom határán mozog; vagy olyan íróval, akit elfelejtett az irodalomtörténet (lásd Kosztolányi Dezsőné Harmos Ilona); vagy elismert író olyan művével (lásd Illyés Gyula *Kháron ladikján*), amelyet témája vagy szerkezete miatt az életművön belül kevésbé tartanak jellegadónak. Fontosnak tartom azonban megjegyezni, hogy az említett szerzők irodalomtörténeti megítélése napjainkban változást mutat. Szabó Magda a képzési kánon része lett. Péterfy-Novák Éva *Egyasszony* című művének szépirodalmi szöveggént való olvasását erősítik a feminista affektus-elméletek. A nőírókat kutató tanulmánykötetek (gondolok itt Menyhért Anna, Borgos Anna, Szilágyi Judit munkáira) Harmos Ilona írásait fontosnak tartják, újraértékelik. Polcz Elaine recepciótörténetét kutatva jól

látható, hogy írói munkásságának irodalomkritikai megítélése pozitív irányba változott, a szépirodalomként való olvasás irányába mozdult el. Kutatásaimra alapozva arra az eredményre jutok, hogy Polcz Alaine köztes pozícióban áll a nyugatos írófeleségek és a kortárs alkotó-házaspárok között. Polcz életművét a magyar irodalomtörténeten belül az önéletrajzi ihletettségű, hangsúlyosan női tapasztalatokat megjelenítő, tabudöntő, személyes olvasásra ösztönző művek között helyezem el. Polczot olyan szerzőnek tartom, akinek az írásai a szépirodalom és a populáris irodalom között helyezkednek el, alkotásaira nem jellemző a lázadó feminista hang, egy olyan autonóm női szubjektum képződik meg műveiben, amely a patriarchális diskurzus keretein belül marad, de kérdésfelvetéseivel annak kereteit tágítja.

Polcz önéletírásai közül először *Asszony a fronton* című művét elemzem, amelyben a női szubjektum a háború és a házasság elnyomó mechanizmusainak kontextusában konstruálódik. A mű önéletrajz, tanúságtétel és vallomás egyben. Az írás célja ennek megfelelően egyrészt egy többszörös trauma feldolgozása, a némaság megtörése; másrészt a történekről való híradás, hiteles tanúságtétel. A szöveg egyik sajátosságát az adja, ahogyan a tárgyilagos-leíró és az értékelő-kommentáló részek váltják egymást, az asszociációs technika hatására a különböző idősíkok egybefonódnak, az elbeszélő én és elbeszéltné én közötti távolság folyamatosan változik; ezáltal egy olyan feszültség jön létre a szövegen belül, amely képes visszatükrözni a traumatapasztalat feldolgozásával együtt járó belső küzdelmet. A szöveg másik sajátossága az aposztrophé alakzatában rejlik. Míg az egyes szám második személyű aposztrophé a traumatapasztalat szavakba foglalásának, az én rögzítésének eszköze a szövegben; a többes szám második személyű megszólítás egy nyilvános, tágabb kommunikatív közösségbe

kapcsolja a vallomást; és mindkettőhöz társíthatunk hitelesítő funkciót is. Az Istent számonkérő, hozzá könyörgő szöveghelyek a panaszszólamokat idézik, itt az aposztrophéval az önéletrajzi elbeszélő a transzcendens erő távollétét teszi nyilvánvalóvá. Filike, a vadászkutya megszólításával a társ elvesztését, a magány tapasztalatát viszi színre. Az aposztrophék elhagyása a szöveg retorikai szintjén is jelzi az önéletrajzi elbeszélő hermetikus elzártságát, magányát, tapasztalatainak megoszthatatlanságát. A szöveg több helyen is párhuzamot von a női sors és az állati sors között. János a feleségétől olyan viselkedésformák inkorporálódását követeli, amelyeket egy jó vadászkutyától is elvár. Igyekszik a nő viselkedését beírni egy alávetettséget, engedelmisséget hirdető diskurzusba, egy olyan szimbolikus rendbe, amely az ösztönösség, a vágyak, az érzések elfojtását, (meg)tagadását, valamint a hallgatást írja elő követendő női „erényekként”. A némaság, a csönd teljesen más minőséggel telítődik az önéletrajzi elbeszélő Mamival és Filikével való kapcsolatában. Mindkét esetben a testi jelenlét síkja hordozza az üzenetet, a szavakon túli kommunikációban fejeződik ki az, ami szavakkal elmondhatatlan. A szövegben mind a háború, mind a házasság olyan traumatapasztalatként jelenik meg, amelyről sok esetben éppen az elhallgatás mond a legtöbbet. A szövegre jellemző az elidegenítő eszközök használata (az elbeszélő én hallgatóságnak szóló kiszólásai, az események minél konkrétabb ábrázolása), ennek hatására a kimondott (és elhallgatott) történetek olyan narratív formába rendeződnek, amely megőrzi az események idegenségét, a szöveg döbbenetet vált ki az olvasóból, ezzel pedig hozzájárul az elmondottak emlékezetben tartásához.

Az Egész lényeddel című önéletírásban a női szubjektum a szerelem, gyász, halálra készülés kontextusában konstruálódik. Az önéletrajzi elbeszélőt férje elvesztése és saját halálának

közelsége az önmagával való szembenézésre készíti. A szelf megragadására az *én* és a Mészöly-szövegek által az írásba beemelt *Másik* dialektikájában tesz kísérletet. Az önéletrajzi szubjektum elsődleges célja tehát személyiségének újrateremtése az emlékezés és (újra)olvasás által. A napló szerkezete az önéletrajzi elbeszélőre jellemző körkörös időfelfogást tükrözi. Ennek megfelelően már a napló elején álló Polcz-írások megadják azt a végpontot, ahonnan a történet egységes narratívába rendezhető. A további naplóbejegyzésekben azt követhetjük nyomon, hogyan minősíti át az emlékeket felidéző és válogató tudat házassága történeteit, s közben hogyan teremti újra férje alakját és önmagát. Az önéletrajzi elbeszélő számára a tárgyak, a terek és Mészöly művei egyaránt a múlt hordozóiként tételeződnek, az azokban elrejtett jeleket, nyomokat a referencialitás felől olvassa. A napló azonban nem pusztá lenyomata a múltnak, az emlékidézés folyamatában a különböző idősíkok egymásra rétegződnek és egy új egységbe rendeződnek. Polcz *Éjjeli lámpa* című esszéjében olvashatunk arról, hogy szerelemfelfogásához hozzátartozik a filia, az agapé, a caritas, *Egész lényeddel* című naplójának önéletrajzi elbeszélője ezen értékek, irányelvek alapján állít fel egy lehetséges kauzalitást az események között. A könyv nem a híres író, hanem a hétköznapi ember képét rajzolja meg Mészöly kapcsán, újszerűen közelít a gondoskodás témájához, a Mészöly halálát leíró részletek jól tükrözik az önéletrajzi elbeszélő halállal szembeni affirmatív felfogását. Mészöly alakját, kettejük kapcsolatát nem redukálja a hűtlen férj és a méltatlanul elhanyagolt, önfeláldozó feleség szerepére. Igaz azonban, hogy a napló leghangsúlyosabban a gondoskodó, megbocsátó feleség alakját jeleníti meg. Azok a mozzanatok (mint például a sértődöttség, a szemrehányó viselkedés, a betegség mint összetartó erő felmutatása, az anyaság hiánya), amelyek nem illeszkednek a szöveg által megrajzolni

kívánt képbe, csak a szöveg hasadásaiban, hiányaiban, elhallgatásaiban érhetőek tetten. *A bilincs a szabadság legyen* című levelezéskötet és a *Párbeszédkísérlet* című interjúkötet segítségével közelebb kerülhetünk a hiányzó férfi szólamhoz, illetve az említett kötetek a *Befejezhetetlen* című levelezéskötettel együtt tovább árnyalják a Mészöly-Polcz kapcsolatot. A naplójegyzetekből és a kötetekből is jól látszik, hogy a függés, függetlenség, alkotás, megbocsátás, bűntudat szétszálazhatatlanul összefonódik a házasság történetében. Az *Egész lényeddel* naplóbejegyzései nem zárják ki az én narratívumainak folyamatos újraértését, az önéletrajzi elbeszélő egy lehetséges olvasatként intencionálja a visszaemlékezést, vállalt szubjektivitása válik az énteremtés alapjává.

A *Leányregény* című önéletírásban a női szubjektum az utazás kontextusában konstruálódik. A napló jellegzetességét az adja, ahogyan a kameraszerű, pontos, tárgyilagos ábrázolásmódot minduntalan megszakítják az önéletrajzi elbeszélő informális csatornákon szerzett értesülései, háttérinformációi, és ezáltal érzékelhetővé válik a diktatúra mindennapjainak atmoszférája. A megbízhatóság illúzióját erősíti, hogy az önéletrajzi elbeszélő több szempontból is megvizsgálja az adott nemzetre vonatkozó sztereotípiákat, különböző nézőpontokból eltérő olvasatot társít megfigyeléseihez, és amikor saját idegenségérzékelését meghatározó nézeteivel szembesül, teret ad a sztereotípiák új tartalommal való feltöltésének. Az utazás során saját és idegen dinamikusan változó kategóriákként jelennek meg, hangsúlyossá válik az önéletrajzi elbeszélő kulturális identitásának hibriditása, hol „keletiesebb”, hol „nyugatiasabb” szemléletmódja érvényesül. Bár az önéletrajzi elbeszélő pihenni vágyó turistaként érkezik a tengerpartra, a turisztikai ipar által kínált lehetőségeknél többre értékeli az idegenség minél autentikusabb formáival való találkozásait. A résztvevő megfigyelés módszere jellemzi és az

idegen kultúrával szembeni nagyfokú nyitottság, adaptivitás. A meglátogatott helyek leírásánál a hiány és a túlzás retorikai alakzatai fontos szerepet töltenek be, az idegenszerűség megszüntethetlenségéről, a hiánygazdaságról, a jelenlegi politikai helyzetről informálnak. Az önéletrajzi elbeszélő nyaralása alatt megtapasztalja és alkalmazza a „balkáni” életstratégiát, miközben a Romániában élő és dolgozó emberek szemében végig ő képviseli a „nyugati” nő mintáját. Kulturális mássága a történet folyamán nem tűnik el, csak az integráció mértéke változik folyamatosan a különböző viszonyítási pontok váltakozásának megfelelően. A napló az utazás személyiséget dinamizáló hatása mellett láthatóvá teszi a lányregények manipulatív hatását és a női szubjektum lehetőségeit a 70-es évek Romániájában. Ha az önéletrajzi elbeszélő címadásának megfelelően a lányregények narratív sémái felől próbálunk a műhöz közelíteni, azt tapasztaljuk, hogy a szöveg folyton elkülönül az olvasó preconcepcióra alapozott értelemadásától. Az utazás történetében előre haladva egyre inkább megkérdőjeleződik a szereposztás, és ezzel együtt az is, hogy milyen történetben vagyunk benne. A történet középpontjába állított két szereplőre (Terikére és Izabellára) egyrészt a modernitás korának új, emancipált nőképe, másrészt a neveltetés folytán beépült öröklött normák, archaikus társadalmi elvárások hatnak. A távoli jövőt a lányregényekből ismert meggyökeresedett konvenciók alapján képzelik el. Egymásnak ellentmondó vágyaik arra hívják fel figyelmünket, hogy a szereplők folyamatosan átlépik az egymásnak feszülő narratívák határait, kijelentéseik csak folytonos perspektívaváltással értelmezhetőek. A naplóban mind az utazás, mind a lányregények kontextusában konstruálódó női szubjektum állandó alakulásban van megjelenítve.

Polcz *Ideje az öregségnek és Nem trappolok tovább* című naplóiban a női szubjektum az öregség és a halálra készülés kontextusában konstruálódik. Polcz tanatológiai témájú szakmai írásaiban felvázolja a halál tabuizálásához vezető utat, és ezt összeköti a késő modern kor pusztító létezés fenntartását célzó életszemléletével. A változás kulcsát a halállal való szembenézésben ragadja meg. Bitó László eutélia-konceptiójával vitatkozva a hospice-filozófiáját hirdeti, hangsúlyozza a kezelés visszautasításának jogát, a hit és a rítusok protektív szerepére világít rá. Öregségről szóló naplói a krónikus beteg, halálra készülő önéletrajzi elbeszélő belső nézőpontját reprezentálják, az öregedéssel, betegséggel, testi leépüléssel kapcsolatos tapasztalatok leírásánál a női nézőpont dominál. Az uralkodó biopolitikai paradigmát sok esetben megkérdőjelező naplóbejegyzések az utolsó életszakasz affirmatív felfogása felé vezetnek. Napjaink gerontológiai szemléletmódjának megfelelően az önéletrajzi elbeszélő az öregséget folyamatként ábrázolja. A napló több szempontból megkérdőjelezi és átformálja a késő modern társadalmak azon nézeteit, amelyek az öregséget a betegséggel, az egészségtudatos magatartás hiányával, a szépség elvesztésével, a nemi identitás megszűnésével azonosítják. A napló, az aktív öregség szlogenjén túlmutatva, az utolsó életszakaszt olyan lehetőségként ábrázolja, amikor az egyén testi és szellemi leépülésén keresztül saját mulandóságával, ezáltal önmagával és az élete értelmére vonatkozó kérdésekkel szembesülhet. Az önéletrajzi elbeszélő koncepciójában a caritas és agapé értelemben vett szeretet válik a szubjektum konstituáló alapjává; az alkotás, a másokért végzett munka az értelmes öregség lehetőségét teremti meg. A halál felé vezető úton az önéletrajzi elbeszélő különböző mértékben képes integrálni saját énképébe a testi változásokat, utolsó naplója a különböző periódusok váltakozásán keresztül az élet

elengedésének folyamatát teszi láthatóvá. A betegség súlyosbodásával együtt a fájdalom és a gyengeség identifikáló elemmé válik, és felerősödik az önéletrajzi elbeszélőben a testtől való elidegenedés érzete. A testi leépülés pragmatikus szempontból válik számára problémává. Orvosi szakkifejezéseket használ, amelyek segítségével igyekszik megragadhatóvá tenni a változásokat, fenntartani a saját teste feletti kontroll megőrzésének látszatát. A (fekete) humornak, az öniróniának végig nagy szerepe van abban, hogy az önéletrajzi elbeszélő elfogadó magatartással tudjon viszonyulni az öregedés, az elmúlás folyamatához. A teljes kiszolgáltatottság állapotában átminősíti az emberhez méltó élet fogalmát, a haldokló és környezete dinamikus viszonyától és az egyéni tűréshatártól teszi függővé.

Értekezésem zárásában, Singer Magdolna *Partitúra – Utolsó beszélgetés Polcz Alaine-nel* című interjúkötetét vizsgálva, arra a következtetésre jutok, hogy Polcz a számvetésben élettörténetét sorssá alakítja, amiben kulcsszerepe van az események átminősítésének. Az új értelem rögzítésének hatására a korábban törésként megélt történések is a végpont felé haladó narratíva részévé válnak. Ez a totalizált és rögzített kép igyekszik elfedni a szubjektum ellentmondásos és változó struktúráját. Az elemzett önéletírások, a Polczra emlékezők írásait egybegyűjtő kötetek és Singer interjúkötete egyaránt egy keresztény-humanista értékrendet képviselő egységes szubjektumként igyekszik megformálni Polcz alakját, aki ennek hatására egy korszak emblematikus figurájaként jelenhet meg az utókor számára, és nyújthat azonosulási lehetőséget olvasóinak. Polcz önéletírásai saját nézeteivel szembesítik az olvasót, felkínálják a személyes olvasás lehetőségét. A házasságról alkotott naiv elképzelések, a természetesnek feltüntetett archaikus, patriarchális társadalmi elvárások és nemi szerepek; a

sztereotípiák, klisék, nemzetkarakterológiák; öregségről, halálról alkotott nézetek felülvizsgálatára; az erőszakot elszenvedők társadalmi megítélésének átgondolására készítetik az olvasót. További kutatási irány lehet Polcz *Gyermekkorom* című könyvének vizsgálata a girl studies segítségével, a *Két utazás Erdélyben* és a *Karácsonyi utazás* című könyveinek elemzése az utazási irodalomra támaszkodva, recepciótörténetének nyomon követése is izgalmas belátásokra vezethet. Új szempontokkal bővítheti eddigi ismereteinket, ha Polcz *Egész lényeddel* című írását összeolvassuk Mészöly *Film* és *Az atléta halála* című regényeivel. Véleményem szerint Polcz írói munkásságának további kutatása még inkább szélesíthetné a női szubjektumról szóló diskurzust, és új szempontokkal bővíthetné a Mészöly-recepciót.

Nyilvántartási szám: DEENK/58/2023.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Szegvölgyi-Pócsik Anett
Doktori Iskola: Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (6)

1. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** Élet- és halálélfogás szubjektumformáló hatása - Polcz Elaine öregségkönyvei (Polcz Elaine: Ideje az öregségnek és Nem trappolok tovább). *Sárospataki Füzetek*. 1, 267-286, 2020. ISSN: 1416-9878.
2. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** Szimbolikus és valós határátlépések és az énteremtés lehetőségei (Polcz Elaine: Leányregény). *Irodalomtörténet*. 3, 279-298, 2020. ISSN: 0324-4970.
3. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** A női szubjektum az ellentmondó narratívák határán (Polcz Elaine: Leányregényének üzenetei). *Zempléni múzsa*. 10 (1), 30-38, 2010. ISSN: 1585-7182.
4. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** A női szólam lehetősége Polcz Elaine Egész lényeddel című önéletrrásában és Mészöly Miklós Az atléta halála című regényében. *Stud. litt.* 47, 128-138, 2009. ISSN: 0562-2867.
5. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** Életmérleg - A halál egy tanatólógus szemével. *Partium*. 18 (ősz), 43-49, 2009. ISSN: 1216-2017.
6. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** A világtörténelem és a személyes szféra összefonódása - Az elhallgatott történet: a háború és a házasság egy nő szemével (Polcz Elaine: Asszony a fronton). *Szkholon*. 1, 61-71, 2008. ISSN: 1785-0479.

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

7. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** Szerlem és női szelfkonstrukció a posztindusztriális korban férfi szemmel - női szóval (Polcz Elaine: Egész lényeddel). *Partitúra*. 1, 37-71, 2020. ISSN: 1336-7307.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

8. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** Zum Verhältnis von Weltgeschichte und Privatsphäre - Die verschwiegene Geschichte: Krieg und Ehe aus der Perspektive einer Frau (Alaine Polcz: Frau an der Front). *Werkstatt (Debr.)*. 15, 1-31, 2020. ISSN: 1585-3667.

További közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

9. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** Ablonczy Anna: Miért éppen Polcz Alaine - négysemközti beszélgetések Polcz Alaine-ről.
Debreceni szemle. 1, 119-121, 2011. ISSN: 1218-022X.
10. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** Radnóti Miklós kései lírájának lehetséges kánonbeli helye a német nyelvű holocaust-irodalom tükrében.
Szkholon. 1, 47-62, 2007. ISSN: 1785-0479.
11. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** Háború minden fronton - Anonyma Egy nő Berlinben.
Debreceni Disputa. 6, 59-61, 2006. ISSN: 1785-5152.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

12. **Szegvölgyi-Pócsik, A.:** Eszter Pabis, Literarische Grenzgänge. Dimensionen der Fremdheit in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur der Schweiz.
Zeitschrift für interkulturelle Germanistik. 1, 195-198, 2020. ISSN: 2198-0330.
DOI: <http://dx.doi.org/10.14361/zig-2020-110113>

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudásmetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2023.02.27.

